

Olga WASIUTA

INTEGRACJA EURAZJI JAKO GLOBALNY PROJEKT GEOPOLITYCZNY ROSJI

Abstrakt

Rosja próbuje zapobiec alternatywnym drogom rozwoju krajów WNP, nakłaniając je do włączenia się w struktury Unii Euroazjatyckiej. Realizacji powyższych planów Rosji towarzyszy presja na państwa WNP, która ma zarówno bezpośredni, jak i pośredni charakter. Do tych środków zaangażowany jest również i Rosyjski Kościół Prawosławny, który stara się utrzymać część państw WNP (najpierw Białoruś i Ukrainę) w orbicie rosyjskiego świata duchowego. Głównym celem polityki zagranicznej Władimira Putina do 2015 r. jest stworzenie struktury polityczno-ekonomicznej ze stolicą w Moskwie.

Słowa kluczowe: Eurazja, integracja euroazjatycka, geopolityka rosyjska, eurazjanizm.

Żyjemy w czasach intensywnego procesu kształtowania się nowej przestrzeni geopolitycznej, skierowanego na tworzenie „wielkich przestrzeni”. W starożytności i średniowieczu rozwój gospodarczy i technologiczny nie wymagał międzynarodowej integracji. Dlatego też, pomimo różnych sojuszy wojskowo-politycznych, istniała tendencja do fragmentacji, tworzenie niezależnych podmiotów w oddzielnych małych księstwach. Później, wraz z rozwojem produkcji fabrycznej, wynika potrzeba tworzenia rynku krajowego oraz powstania dużych państw narodowych. Teraz sytuacja zmieniła się ponownie. Granice państw narodowych stały się zbyt ciasne dla nowoczesnego rozwoju techniczno-gospodarczego, do czego w niemałym stopniu przyczynił się postęp naukowo-technologiczny. Okazało się, że zaawansowane technologie mogą zapewnić opłacalność produkcji oraz rentowności tylko przy międzynarodowej współpracy i integracji gospodarczej, w związku z czym coraz częściej powstają różnego typu ugrupowania gospodarcze¹.

Trendem globalnego rozwoju w XXI wieku jest stworzenie wielobiegunowego świata, który powinien ściśle współistnieć i współpracować, ale obecny system to brak optymalnego ładu stosunków i sił międzynarodowych. Niestety, ale kryzys ekonomiczno-finansowy odegrał rolę bardzo silnego katalizatora w zakresie przemian jakościowych i strukturalnych w globalnej konfiguracji sił politycznych,

¹ A. Zorska, *Korporacje transnarodowe. Przemiany, oddziaływania, wyzwania*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2006.

strategicznych, społecznych i gospodarczych. Dramatyczne efekty kryzysu nadwyrężyły bardzo poważnie fundamenty materialne, społeczne i polityczne Stanów Zjednoczonych oraz osłabiły, w bezprecedensowej skali, ich supermocarstwową pozycję, prestiż i wpływy na arenie międzynarodowej². 27 maja 2010 r. rząd amerykański przyjął Strategię Bezpieczeństwa Narodowego, w którym za głównych partnerów USA uznano: Chiny, Indie i Rosję³.

Natomiast kryzys strefy euro jeszcze mocniej skoncentrował UE na własnych problemach i w konsekwencji Europa nie tylko politycznie i militarnie, ale także gospodarczo oddaliła się od USA. A zmiana układu sił na świecie jeszcze bardziej nasiliła oczekiwania USA wobec Europy w kwestii aktywnej pomocy w rozwiązywaniu problemów globalnych. Dziś Europa stopniowo rozstaje się z wizją własnej mocarstwowości i przyzwyczajają się do spadku znaczenia w świecie⁴.

W tym samym czasie Federacja Rosyjska próbuje odzyskać wpływy w państwach nie tylko WNP, ale również i w byłym bloku socjalistycznym, do którego należała i Polska. Władimir Putin wraz z początkiem swojej trzeciej prezydentury postawił za cel stworzenie na bazie WNP Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, jako rekonstrukcji supermocarstwa rosyjskiego w nowym kształcie, a z czasem i rozszerzenie jego o terytorium innych państw.

Upadek ZSRR pod koniec XX wieku doprowadził do zasadniczej zmiany w geopolitycznej równowadze świata⁵. Rosja, jako najsłabsza według potencjału gospodarczego⁶, została „ściśnięta” między Chinami⁷, który gwałtownie zaczęły modernizować się, a teraz już są niekwestionowanym światowym liderem⁸, a Europą (Polska i kraje bałtyckie, Ukraina, Białoruś, niepewne w swoich zewnętrznych preferencjach politycznych). Militarno-morska siła Rosji powoduje wątpliwości⁹, więc budowa euroazjatyckiego imperium była jedynym wyjściem z takiej sytuacji. W zapewnieniu bezpieczeństwa Rosji ważną rolę odgrywają

² A. Jarczevska, *Erozja pozycji gospodarczej USA – konsekwencje dla gospodarki światowej*, w: *Świat wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń*, pod red. J.Symonides, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2010, s.212-148; *Геополитика*. Выпуск 8. Тема: *США*, ред. Л. В. Савин, Издательство Pubmix.com, 2012.

³ *National Security Strategy*,

http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

⁴ P. Musiałek, *Główne kierunki polityki zagranicznej rządu Donalda Tuska w latach 2007-2011*, Klub Jagielloński, Kraków 2012, s. 64.

⁵ *Новая имперская история постсоветского пространства*, ред.И.Герасимова, С. Глебова, А. Каплуновского, Казань, Центр исследований Национализма в Империи, 2004, с.163; И. Н. Панарин, Л. Панарина, *Информационная война и мир*, Москва, ОЛМА Медиа Групп, 2003, с.312.

⁶ G. Friedman, *Następne 100 lat. Prognoza na XXI wiek*. Wydawca AMF Plus Group, Warszawa 2009, s.121-140.

⁷ S. Bieleń, *Nowa dynamika geopolitycznej fragmentacji porządku międzynarodowego*, w: *Świat wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń*, pod red. J. Symonides, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2010, s. 21.

⁸ К. С. Гаджиев, *Геополитические горизонты России: контуры нового миропорядка*, Москва, Экономика, 2007, с. 643; С. Ткаченко, *Информационная война против России*, Издательский дом „Питер”, 2011, с. 174.

⁹ I. Topolski, *Sila militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004, s. 18-19.

terytoria państw, które znajdują się na skrzyżowaniu trzech regionów działań wojennych: europejskiego, Bliskiego Wschodu oraz Dalekiego Wschodu¹⁰, na których znajdują się rosyjskie obiekty wojskowo-strategiczne: kosmodrom Bajkonur, stacja zgłaszania o ataku raketowym Bałchasz w Kazachstanie (ponad 15 tysięcy żołnierzy); na terytorium Azerbejdżanu wielki rosyjski system radarowy w Gabale, chociaż jest możliwe, że ten system zostanie przeniesiony do Armenii – bliżej granicy z NATO i nową stacją, która w roku 2012 armia USA zbudowała w górach Taurus¹¹.

W Kirgistanie rozmieszczono punkt telekomunikacyjny Rosji, a w Tadżykistanie – stacja światłowodowej obserwacji „Okno” oraz 201 baza wojskowa (Duszanbe); w Kirgistanie (Kant) 999 lotnicza baza wojskowa; w Armenii (Gyumri) – wojskowa baza¹². Oczywiście, że w tej sytuacji, oprócz stabilności i bezpieczeństwa na granicach południowych interesy narodowe Rosji przejawiają się w jednej przestrzeni obronnej regionu Eurazji.

W XXI stuleciu przestrzeń WNP stała się centralnym elementem polityki zagranicznej Rosji, jako podstawy do projektowania globalnego wpływu. Rosja wyraźnie podkreśla intencje przekształcenia się w centrum siły, do której muszą dołączyć się wszystkie kraje WNP. Moskwa patrzy na Europę Wschodnią (Ukraina, Białoruś, Mołdawia), Południowy Kaukaz (Azerbejdżan, Armenia, Gruzja) oraz pięć państw Azji Środkowej (Kazachstan, Kirgistan, Turkmenistan, Uzbekistan i Tadżykistan) jako na swoje interesy priorytetowe. Przedstawiciele rządu i społeczności naukowej Rosji podkreślają, że miękka dominacja nie oznacza ponownego zjednoczenia: Moskwa nie zamierza przywrócić mocarstwa euroazjatyckiego lub stworzyć inną wersję Imperium Rosyjskiego. Dla Rosji głównym zadaniem jest bezpieczeństwo poprzez zapewnienie bezpiecznego otoczenia w kontekście ograniczania zagrożeń¹³. Jest oczywistym fakt, że Rosja chce zapewnić korzystne warunki dla ekspansji gospodarczej w byłych republikach ZSRR i jednocześnie zapewnić silne wpływy polityczne.

Koncepcja polityki zewnętrznej Federacji Rosyjskiej z roku 2008 wyraźnie określiła zakres interesów na terytorium byłego Związku Radzieckiego. Właśnie wtedy prezydent D.Miedwiediew określił ten obszar o szczególnym znaczeniu dla interesów Rosji ze względu na jego potencjał reśursów surowcowych, możliwości tranzytowe oraz zagrożenia terrorystyczne. Przestrzeń postsowiecka jest szczególnie ważna z punktu widzenia wojskowo-politycznego bezpieczeństwa, tranzytu i polityki energetycznej Rosji. Utrzymanie stabilności w krajach sąsiadujących z Rosją, jest warunkiem dla bezpieczeństwa wewnątrz FR¹⁴.

¹⁰ А. Бовдунов, *Россия как задание*, Евразийский союз молодежи, Москва 2010, с. 168.

¹¹ *Габалінська РЛС переїде до Вірменії*, http://newsone.ua/video/news/?media_id=6047

¹² П.І. Лозинський, *Миротворча діяльність воєнно-політичного союзу країн-членів Співдружності Незалежних Держав-Організації Договору про Колективну Безпеку*. w: *Військово-науковий вісник Академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*, 2009, Випуск 12. с. 58–72.

¹³ G. Friedman, *Następne 100 lat. Prognoza na XXI wiek*, AMF Plus Group, Warszawa 2009, s. 122.

¹⁴ С. Иванов, *Россия и проблемы региональной безопасности на постсоветском пространстве*. В: „Мировая Экономика и Международные Отношения” 2011, nr 11, с. 78.

Szczególną uwagę Rosja poświęca sytuacji w regionie Morza Kaspijskiego¹⁵ i Azji Środkowej, gdzie ona razem z USA stara się zwiększyć swoją obecność wojskową. Surowcowe rezerwy regionu są ważne jak dla gospodarki FR, tak i dla realizacji strategii energetycznej, która polega na zapewnieniu pierwszeństwa w dostawach środkowoazjatyckich surowców na Zachód, omijając państwa tranzytowe: Ukrainę, Polskę, kraje bałtyckie oraz wzmocnienie więzi gospodarczych z partnerami na wschodzie: Chinami i Indiami. Nowa polityka aktywnej obecności w regionie została wzmocniona otwarciem pierwszej rosyjskiej bazy wojskowej poza granicami Rosji, po upadku Związku Radzieckiego, w m.Kant w Kirgistanie¹⁶.

Głównym kierunkiem polityki zagranicznej Rosji jest integracja Eurazji¹⁷, która nie ogranicza się tylko do byłego Związku Radzieckiego. Tak, w swoim artykule programowym Władimir Putin rysuje perspektywę, w której Euroazjatycka Unia Gospodarcza powinna stać skuteczną międzykontynentalną bazą dla integracji gospodarczej od Atlantyku po Pacyfik¹⁸. Natomiast prezydent Kazachstanu Nursułtan Nazarbajew, uważa, że Euroazjatycka Unia Gospodarcza powinna zaangażować się w rozszerzenie współpracy z Unią Europejską, Chinami, Japonią, Indiami¹⁹. Tak, więc, oprócz „pierwszej” euroazjatyckiej integracji – postradzieckiej – już zdefiniowana „druga” – ogólnie kontynentalna integracja, która łączy dwa główne wektory: wschodni i zachodni. A na początku 2013 roku kilka państw od razu wyraziły chęć wejścia do Unii Celnej. Tak, należące do składu Unii Celnej Rosja, Białoruś i Kazachstan rozpoczęły negocjacje ze stroną wietnamską w celu zawarcia porozumienia na temat strefy wolnego handlu²⁰. Syria również nie wyklucza przystąpienia do Unii Celnej. Problematykę zacieśnienia współpracy omawiali minister gospodarki i handlu Syrii Muhammad Zafer Mabbak i ambasador Białorusi w Damaszku Oleg Jermołowicz. Syryjska agencja informacyjna SANA podała 4 lutego 2013 r., iż przedstawiciele obu stron zgodzili się na kontynuowanie i pogłębienie współpracy gospodarczej i handlowej²¹.

Właśnie teraz integracja na postsowieckim terytorium ma większą szansę na sukces ze względu na fakt, że USA i UE, które tradycyjnie przeciwstawiały się tworzeniu podobnych struktur na terenie byłego ZRSR, bardziej zajęci likwidacją skutków globalnego kryzysu gospodarczego oraz wzrostu gospodarczego w krajach

¹⁵ E. Wyciszkiwicz, *Rosyjska polityka energetyczna w basenie Morza Kaspijskiego*, w: *Geopolityka rurociągów, Współzależność energetyczna a stosunki międzypaństwowe na obszarze postsowieckim*, pod red. E. Wyciszkiwicza, Warszawa 2008, s. 137-185.

¹⁶ А.Г. Цибуляк, *Центральнo-азійський й південно-кавказький вектори військово-політичної безпеки Російської Федерації*. в: *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 2009.С. 60–62.

¹⁷ *Новая имперская история постсоветского пространства*, ред. И.Герасимова, С. Глебова, А.Каплуновского, Казань, Центр исследований Национализма в Империи, 2004, s.132, 144-145.

¹⁸ В. Путин, *Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня*, „Известия”, 3.10.2011

¹⁹ Н.А. Назарбаев, *Евразийский Союз: от идеи к истории будущего*, „Известия”, 25.10.2011.

²⁰ *Председатель Коллегии ЕЭК Виктор Христенко и Премьер-министр Вьетнама Нгуен Тан Зунг обсудили ход переговоров по соглашению о зоне свободной торговли*,

<http://tsouz.ru/Pages/Default.aspx>; *Strefa wolnego handlu przy udziale Wietnamu: wzajemne korzyści*, http://polish.ruvr.ru/2013_03_28/Strefa-wolnego-handlu-przy-udziale-Wietnamu-wzajemne-korzysci/

²¹ *Syria w Unii Celnej?* <http://www.geopolityka.org/info-ecag/2038-syria-w-unii-celnej>

rozwijających się. Wielu obserwatorów stwierdza, że kryzys gospodarczy, przynajmniej przez najbliższe kilka lat poczynił UE mniej atrakcyjną dla europejskich krajów WNP²².

Jeżeli przed kryzysem większość państw WNP w dużej mierze koncentrowały się na UE, widząc tam dodatkowe możliwości rozwoju, to teraz większość postradzieckich państw patrzy na Moskwę z nadzieją otrzymać odpowiednie zasoby, aby przetrwać w czasach kryzysu.

Obecny stan gospodarki i procesów geopolitycznych na świecie i w przestrzeni WNP wyjawia główną tendencję – bez ścisłej i harmonijnej integracji na poziomie państw nie można poradzić sobie z globalnymi wyzwaniami. Integracja w dzisiejszej globalnej gospodarce polega nie na tym, czy integrować się czy nie integrować się, a na tym, z kim się integrować. Niezależnie od pragnień tendencje globalizacyjne zmuszają państwa do zjednoczenia. Regionalne wspólnoty gospodarcze istnieją na całym świecie, we wszystkich regionach – Ameryce Północnej, Środkowej i Południowej, Europie, Afryce, na Arabskim Wschodzie, a liczba ta stale rośnie. I prawie we wszystkich przypadkach tworzenie unii celnych uzyskało pozytywny efekt ekonomiczny – poprzez zwiększenie wymiany handlowej, po eliminacji barier celnych, co prowadziło do szybszego wzrostu gospodarczego i przyciągania inwestycji. Najnowszym przykładem jest próba stworzenia przez państwa arabskie Zatoki Perskiej unii, podobnej do Unii Europejskiej, o której państwa dyskutowały 14 maja 2012 w stolicy Arabii Saudyjskiej Rijad²³.

Państwa WNP mają unikalne położenie geopolityczne i geograficzne. Z jednej strony sąsiadują z potężną i rozwiniętą UE, z drugiej strony – blokiem państw ASEAN. Państwa Azji Południowo-Wschodniej szybko się rozwijają, starając się odgrywać wiodącą rolę w światowej gospodarce i polityce. WNP jest również położony w sąsiedztwie z unikalnym i wielkim potencjałem państwie, jakimi są Chiny. Aby zabezpieczyć swoje interesy WNP potrzebuje jakiegoś związku, który by ich integrował i jednoczył. Ponadto ten związek czy unia nie powinny naruszać lub ograniczać niezależność poszczególnych państw.

Proces reintegracji na terenie postsowieckim skierowany jest przede wszystkim na odrodzenie imperium pod rządami Rosji, która do tych czasów nie może pogodzić z rozpadem Związku Radzieckiego. Tak, w Rosji ideę integracji na terenie byłego ZRRS podtrzymują 48% Rosjan, a za optymalnego partnera uważają Kazachstan. Nawiasem mówiąc, Rosjanie uważają Kazachstan za najbardziej stabilne i skuteczne państwo w WNP, jak również za najbardziej wiarygodnego partnera Rosji²⁴.

Właśnie na terytorium WNP Rosja przez mechanizmy wojskowo-polityczne próbuje zapewnić minimalizację zagrożeń militarnych i zabezpieczyć interesy gospodarcze w krajach byłego Związku Radzieckiego oraz w sąsiednich regionach.

²² Według danych Eurostatu tempo wzrostu w UE-27 w roku 2013 będzie 0,4 % od wspólnego PKB, w 2014 r. – 1,6% od PKB, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

²³ В. Сажин, *Персидский залив – напряжение нарастает*, www.centerasia.ru/news/22.05/2012

²⁴ *Назад в СССР: с кем хотят объединиться россияне*. Соцопрос ВЦИОМ, 15.11.2011, www.centrasia.ru

W takiej sytuacji dla Rosji bardzo ważnym zadaniem jest wybór mechanizmów wdrażania swoich interesów w regionach Europy Wschodniej, Azji Środkowej i Kaukazu Południowego, w tym dwustronne stosunki wojskowo-polityczne, wojskowo-polityczną współpracę w ramach wielostronnych systemów bezpieczeństwa oraz współpracy wojskowo-technicznej. Większość interesów militarno-politycznego bezpieczeństwa Rosji koncentruje się w kierunku południowym, obejmując Południowy Kaukaz i Azję Środkową. Regiony te są istotne w kontekście formułowania strategii południowej FR²⁵. Nowe niepodległe państwa Azji Środkowej i Kaukazu Południowego stają się strategicznie istotnymi w kontekście polityki zagranicznej i polityki militarnej²⁶.

Rosja już nie pierwszy rok próbuje pozbierać wszystkie państwa, które należały do ZSRR. Działania wojenne Rosji przeciwko Gruzji w sierpniu 2008 roku były próbą pokazania byłej republice radzieckiej, która chciała wstąpić do NATO i UE, kto nadal rządzi na tych terenach. Z geopolitycznego punktu widzenia, wojna z Gruzją była sygnałem ostrzegawczym dla pozostałych państw WNP, które zbudowały swoją strategię geopolityczną zorientowaną na Zachód. W rezultacie wzmocniła się współpraca w zakresie bezpieczeństwa z Białorusią, Armenią i Tadżykistanem.

A zwycięstwo sił oligarchicznych na Ukrainie, w Kirgistanie i Gruzji stało się kolejnym taktycznym zwycięstwem Rosji, co dało wyraźny sygnał do państw zachodnich o tym, że obszar postsowiecki nadal jest zoną wyłącznych interesów Kremla.

Pragnienie przywrócić swoje wpływy w przestrzeni poradzieckiej zmusza Rosję do wykorzystania wielu różnorodnych środków. Arsenał nuklearny jest bardziej bronią psychologiczną niż realną, narzędziem oddziaływania, czynnikiem, który zapewnia miejsce Rosji w klubie światowych przywódców i arbitrów. Rosyjska potęga wojskowa opiera się nie na rozwoju technologicznym, a na silnej bazie zasobów naturalnych: gazu i ropy naftowej. Ponadto, gaz i ropa naftowa są również narzędziami wpływu na zewnątrzpolitycznych partnerów, najpierw na terytorium byłego ZSRR. Należy pamiętać, że arsenał takich narzędzi jest bardzo szeroki – od propagandy ideologicznej do wpływów wojskowych: dostarczanie surowców, propozycja utworzenia Unii Celnej, presja gospodarcza, w tym wojny handlowe, naciski ideologiczne (stanowisko w sprawie kontrowersyjnych kwestii wspólnej historii z Ukrainą, uznanie Republiki Naddniestrzańskiej²⁷), naciski militarne (apogeum tego są wydarzenia z sierpnia 2008 roku w Gruzji).

Natomiast narzędziem polityki zagranicznej Rosji jest utworzenie na terytorium postsowieckich krajów regionalnych organizacji gospodarczych, wojskowych lub

²⁵ Д. Тренин, *Россия и Центральная Азия: интересы, политика, перспективы*. в: *Центральная Азия: взгляд из Вашингтона, Москвы и Пекина*. Ред. Румер Е., Тренин Д., Хуашен Чжао. Москва: Новое издательство, 2008, с. 87.

²⁶ R. Legvold, *Thinking Strategically: The Major Powers, Kazakhstan and Central Asian Nexus*—Cambridge, MA: MIT Press, 2003, p. 195–196.

²⁷ *Konflikt niskiej intensywności w Naddniestrzu*, pod red. M. Celewicza, J. Kłoczowskiego, M. Pietrasia, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2006; M. Raś, A. Włodkowska, *Bezpieczeństwo obszaru WNP*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, pod red. R. Zięby, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 345-346.

humanitarnych. Tym samym problem „być albo nie być integracji” – to nie jest tylko kwestia relacji między nimi, ale także kwestia miejsca i przeznaczenia w zglobalizowanym świecie.

Politologdy nie tylko państw WNP, ale również i byli zachodni sowietologdy już ponad 20 lat badają problemy reintegracji na terytorium byłego Związku Radzieckiego. Niektórzy widzą w idei reintegracji pod faktycznym przywództwem Rosji przywrócenie w zmienionej formie byłego imperium sowieckiego, inni - szansę tworzenia współpracy niepodległych państw w postaci organizacji międzynarodowej podobnej do UE. Jeszcze inni analizują WNP jako etap przejściowy do pełnej niepodległości byłych republik radzieckich, celem których jest złagodzenie gospodarczego i politycznego wstrząsu po upadku ZSRR. Ich struktura organizacyjna jest niestabilna, zasoby finansowe są ograniczone i wszystko idzie albo z systemu bankowego Rosji albo z rosyjskiego Gazpromu. Analizując ich działalność, można zauważyć, że większość z tych organizacji jest instrumentem politycznej legitymizacji reżimów w krajach członkowskich. Żaden z utworzonych projektów integracyjnych nie zapewnia dużych korzyści czy przewagi dla swoich członków, tradycyjnie siłą napędową ich powstawania jest Rosja, która w ten sposób steruje i kontroluje postsowieckie kraje²⁸.

Prezydenci Rosji, Kazachstanu i Białorusi 18 listopada 2011 na Kremlu podpisali Deklarację o Euroazjatyckiej Integracji Gospodarczej oraz umowę o utworzeniu Euroazjatyckiej Komisji Gospodarczej (EKG) jako jednego stałego organu zarządzającego Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej z możliwością przyłączenia się innych krajów²⁹. W Deklaracji podkreśla się o przejściu do kolejnego etapu współpracy – jednolitej przestrzeni gospodarczej w oparciu o normy i zasady Światowej Organizacji Handlu. Według podpisanej przywódcami trzech państw Deklaracji Celnej, w roku 2015 powinna być stworzona Euroazjatycka Unia Gospodarcza (EaUG)³⁰. Do roku 2015 planuje się również skodyfikować wszystkie podpisane w ramach WPG umowy i stworzyć jednolity kodeks euroazjatyckiej przestrzeni, to znaczy ścisła polityczna współpraca i pojawienie się nowej waluty, choć ten problem w szczególności dotychczas nie omawiano³¹.

Organizacja nie jest podporządkowana żadnemu z rządów czterech krajów (w roku 2013 do nich dołączy Kirgistan), decyzje Komisji są wiążące. Głównym celem EKG jest zapewnienie warunków funkcjonowania i rozwoju Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej, a także opracowywanie wniosków dotyczących dalszego rozwoju integracji³². Stworzenie jednolitej przestrzeni gospodarczej przewiduje

²⁸ А.Г. Цибуляк, *Центрально-азійський й південно-кавказький вектори військово-політичної безпеки Російської Федерації*. В: Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2009. С. 60.

²⁹ *Геополітика*. Випуск nr 13. тема: *Евразійський союз*, ред. Л. В. Савин, Издательство Pubmix.com, 2012, с. 15.

³⁰ *Встреча Президентов Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской*, http://www.sovet-ts.ru/novosti/vstrecha_prezidentov_respubliki_bielarus_respubliki_kazahstan_i/

³¹ *Rosja, Białoruś, Kazachstan kontynuują proces zjednoczeniowy*, W:Россия, Twój Rynek, 2011, nr 10, s.13.

³² *Евразийская экономическая комиссия*, <http://www.tsouz.ru/eek/aboutEЕК/Pages/default.aspx>.

harmonizację przepisów technicznych, ujednoczenie polityki makroekonomicznej i konkurencji, swobodny przepływ kapitału i siły roboczej, jak również wspólne zasady udzielania subsydiów przemysłowych oraz wsparcie dla rolnictwa³³.

Ostatnio Putin powiedział wprost, że unia celna potwierdziła swoją efektywność, bo 10% rosyjskiego eksportu do krajów Unii Celnej to maszyny, podczas gdy sprzedaż tych samych maszyn do innych krajów to tylko 2% rosyjskiego eksportu. Oznacza to, że Białoruś i Kazachstan po prostu są zmuszone do kupowania, raczej byle jakich, rosyjskich maszyn zamiast lepszych zagranicznych³⁴.

Władimir Putin, jeszcze jako premier w roku 2011, w artykule dla rosyjskiej gazety „Izwestia” podkreślił, że „Budowa Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej stanowi podstawę dla tworzenia przyszłej Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej. W tym samym czasie będzie stopniowo rozszerzać krąg uczestników Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej przez odpowiednie podłączenie Kirgistanu i Tadżykistanu”. I dalej: „Proponujemy model potężnego związku ponadnarodowego, który w stanie stać się jednym z biegunów współczesnego świata i tym samym pełnić rolę efektywnego połączenia między Europą a dynamicznym regionem Azji i Pacyfiku. W szczególności oznacza to, że na bazie Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej trzeba przejść do ściślejszej koordynacji polityki gospodarczej i pieniężnej, aby stworzyć pełnoprawną Unię gospodarczą”, - napisał Putin³⁵. Uważa on, że łącząc zasoby naturalne, kapitał i silny potencjał ludzki, pozwoli to Unii Euroazjatyckiej być konkurencyjną w rozwoju przemysłowym i technologicznym, w wyścigu za inwestorów, za tworzenie nowych miejsc pracy i zaawansowanej produkcji. I wraz z innymi kluczowymi podmiotami i strukturami regionalnymi – takimi jak UE, USA, Chiny, APEC – wpływać na zapewnienie stabilności globalnego rozwoju.

Jak potwierdza koncepcja polityki zewnętrznej Federacji Rosyjskiej, rozwój dwustronnych i wielostronnych stosunków z krajami WNP Moskwa przyznaje jako priorytet polityki zagranicznej Rosji. A strategicznym celem Rosji w stosunkach z Unią Europejską będzie utworzenie jednego, tożsamego, wspólnego obszaru w wymiarze ekonomicznym i ludzkim, od Oceanu Atlantyckiego aż po Ocean Spokojny³⁶.

W 2012 r. Białoruś, Kazachstan i Rosja rozpoczęły etap ścisłej integracji ekonomicznej, inaugurując Wspólną Przestrzeń Gospodarczą w ramach założonej 1 stycznia 2010 roku Unii Celnej³⁷.

³³ *Rosja, Białoruś, Kazachstan kontynuują proces zjednoczeniowy*, w: *Россия*, Twój Rynek, 2011, nr 10, s. 13.

³⁴ <http://izvestia.ru/news/518989#ixzz2OlxzvSH9>

³⁵ *Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня*, <http://izvestia.ru/news/502761>

³⁶ *Концепция внешней политики Российской Федерации*. Утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 12 февраля 2013 г. 303-18-02-2013. Министерство иностранных дел Российской Федерации, <http://www.mid.ru/bdomp/sitemap.nsf>

³⁷ W dniu 6 lipca 2010 roku w Białorusi, Kazachstanu i Rosji wszedł w życie kodeks celny, który stanowił początek współpracy między trzema krajami (*Мировая политика и международные отношения: для бакалавров гуманитарного и социально-экономического профиля*), red. Ю. В. Косов, Издательский дом „Питер”, 2012, s. 161.

Jeszcze w 1992 r. między rządem Republiki Białoruś i Federacji Rosyjskiej została podpisana umowa o wolnym handlu, w 1995 r. rządy obu państw podpisali protokół w sprawie wprowadzenia systemu wolnego handlu, bez wyjątków i ograniczeń między Federacją Rosyjską i Republiką Białoruś i umowę o Unii Celnej między Republiką Białoruś i Federacją Rosyjską. 29 stycznia 2001 roku było podpisane międzyrządowe porozumienie o zakończeniu unifikacji i tworzenia jednolitego systemu środków taryfowych i pozataryfowych w państwie unijnym. W celu promowania handlu dwustronnego, usuwaniu barier w handlu 23 marca 2007 roku podpisano międzyrządowe porozumienie o rozwoju współpracy gospodarczej i handlowej³⁸.

Od momentu podpisania Unii Celnej na terenie trzech krajów usunięto bariery we wzajemnym handlu towarami, jest ogólne regulowanie celno-taryfowe i nietaryfowe, ustalono jednolite zasady i procedury odprawy celnej towarów, przywożonych na terytorium Unii Celnej. Trzeba podkreślić, że Unia Euroazjatycka trzech państw – to 2,4% ludności świata (165 mln. mieszkańców), 2,6% światowego PKB, 4% globalnego eksportu, 9% światowych zapasów ropy i 25% - zapasów gazu³⁹. Oprócz tego Unia Celna ma duży rynek wewnętrzny, łączny PKB tych trzech krajów członkowskich obecnie sięga prawie 2 bln dolarów USA, całkowity obrót towarowy – 900 mld. dolarów. Oprócz swobodnego przepływu towarów przewiduje się także swobodny przepływ usług, kapitału i siły roboczej. Przewidywane jest również zapewnienie niedyskryminacyjnego i równego dostępu do zasobów naturalnych, w tym energetycznych⁴⁰.

Biorąc pod uwagę przeszłość przywódców Rosji, Białorusi i Kazachstanu, których część życia minęło w ZSRR, integracja jest czymś, czego i tak należało się spodziewać. Oczywiście, głównym bodźcem do dalszego rozwoju Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej i Unii Euroazjatyckiej jest powrót Władimira Putina na stanowisko prezydenta Rosji. Wielu obserwatorów wskazuje, że osobiste poglądy Putina na politykę światową i stosunki międzynarodowe przypominają podejścia z końca XIX – początku XX wieku, kiedy dominowało podejście *Realpolitik*. Innymi słowy, takie podejście charakteryzuje się podziałem świata na obszary wpływów wyłącznie wielkich mocarstw i zapobieganie nie wtrącania się do ich sfery wpływu innym wielkim mocarstwom. Ponadto paradygmat ten ma duży wpływ na postrzeganie przez Putina innych postsowieckich państw. Mówiąc w kategoriach *Realpolitik*, kraje te powinny być postrzegane jako część sfery wpływów Moskwy, a rosyjski rząd uważa takie podejście jako uzasadnione. Według opinii Putina – hipotetyczna dzisiaj – Unia Euroazjatycka powinna składać się w większości z krajów byłego Związku Radzieckiego, przedstawiając sobą „zmniejszoną” wersję ZSRR, przywracając gospodarczą i polityczną kontrolę Moskwy nad przestrzenią

³⁸ *Российская Федерация сегодня*, Wydania 1-12, Издательство Федеральное собрание--Парламент Российской Федерации, Москва, 2010, с. 36; *Об итогах торгово-экономического сотрудничества Республики Беларусь и Российской Федерации в 2010 году (материалы постоянного комитета союзного государства)*, http://www.gks.ru/bgd/regl/b11_37/IssWWW.exe/Stg/itog.htm.

³⁹ *Rosja, Białoruś, Kazachstan kontynuują proces zjednoczeniowy*, w: *Россия*, Twój Rynek, 2011, nr 10, s. 14.

⁴⁰ *Unia Celna Białorusi, Rosji i Kazachstanu*, <http://poland.mfa.gov.by/pl/econom/gosp2/>.

poradziecką oraz wzmocnienie pozycji Rosji w świecie. Jaką rolę w tym ambitnym projekcie muszą spełniać Białoruś i Kazachstan i jak Łukaszenka i Nazarbijew mają je postrzegać? Być może, ze względu na ich mentalność i poglądy polityczne, możemy założyć, że uważają oni dominację i rozszerzenia wpływów Moskwy jako stosunkowo naturalny proces. Z drugiej strony, dalsze wprowadzenie idei Unii Euroazjatyckiej będzie wymagało tworzenia specjalnych struktur nadpaństwowych, a w rezultacie – przekazanie niektórych wyłącznie krajowych kompetencji do tych struktur.

Analizując wskaźniki ekonomiczne w handlu między tymi trzema krajami, można zauważyć, że stopniowo wzrasta handel między krajami Unii Celnej. To jest pozytywny czynnik, który tworzy Unię Celną atrakcyjną dla innych krajów byłego Związku Radzieckiego, a zwłaszcza Ukrainy. W okresie od 2009 do 2010 handel między tymi krajami wzrósł o jedną trzecią i było to około 20 mld dolarów USA. Między rokiem 2010 a 2011 handel wzrósł o prawie dwie trzecie i tendencja do wzrostu handlu nadal rośnie⁴¹.

Największe znaczenie Unia Celna ma dla Białorusi: na kraje wchodzące w skład tej organizacji przypada 45,3% całości białoruskich obrotów towarowych. Dla Kazachstanu znaczenie UC jest mniejsze, wskaźnik ten wynosi, bowiem tylko 20,1%, natomiast Unia Celna najmniejsze znaczenie ma dla Rosji – 7,3% całości obrotów handlu zagranicznego⁴². Oprócz tego analiza struktury towarowej handlu wewnątrz Unii Celnej wyraźnie wskazuje na jej paliwowo-surowcowy charakter. Na ropę naftową, gaz ziemny oraz produkty petrochemiczne przypada 34% wartości wzajemnych obrotów. Kolejne 18% stanowią: węgiel, ruda metali i metale. W rzeczywistości tylko białoruski eksport wyróżnia się wysokim stopniem dywersyfikacji i dominacją towarów wysoko przetworzonych. Wizytówką białoruskiego eksportu i zarazem najszybciej rosnącą pozycją w handlu z pozostałymi krajami UC jest produkcja sektora rolno-spożywczego⁴³.

Dla Rosji Unia Celna jest sprawdzianem, czy zdoła pełnić rolę ośrodka integracji regionalnej. Eksperci porównują nowy proces integracyjny z takimi inicjatywami jak utworzenie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali oraz Wspólnego Rynku Południa Mercosur. Unia Celna, a w przyszłości Unia Euroazjatycka, która jest głównym celem Mińska, Moskwy i Astany, może być potężnym impulsem zwiększenia konkurencyjności gospodarek narodowych trzech państw i ich atrakcyjności inwestycyjnej. Chociaż kształtowanie wspólnego rynku euroazjatyckiego nie jest łatwe, zwolennicy integracji wierzą, że prywatne nieporozumienia i brak zgody „nie zaprzepaszczą ważnej sprawy”. Sukces Unii Celnej pozwoli skuteczniej wykorzystać potencjał przestrzeni poradzieckiej⁴⁴.

Format pracy Unii Celnej był podstawą do dalszego umacniania i rozwoju procesów integracyjnych. Dowodem na to są działania podejmowane przez

⁴¹ *Таможенный Союз. Беларусь-Казakhstan-Россия. Единое экономическое пространство.* г.Алматы 2012, s. 4-5.

⁴² *Struktura obrotów towarowych pomiędzy członkami Unii Celnej*, w: *Россия, Twój Rynek*, 2011, nr 10, s. 9.

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ W. Wolaniuk, *Ważna sprawa — Unia Celna*,

<http://www.belarusmagazine.by/pl.php?subaction=showfull&id=1249711746&archive>

głównych liderów politycznych w Kazachstanie i Rosji. Akcje i dalsze kroki integracji zostały przedstawione w artykułach prezydenta Nursułtana Nazarbajewa „Euroazjatycka Unia Gospodarcza: teoria i rzeczywistość”⁴⁵ oraz ówczesnego premiera Rosji Władimira Putina „Perspektywy utworzenia Euroazjatyckiej Unii”, opublikowane w dzienniku „Izwestia”. Na przykład, w swoim artykule, opublikowanym 4 października 2011 roku Władimir Putin podkreślił, że utworzenie wspólnej przestrzeni gospodarczej jest ostatecznym celem utworzenia Unii Euroazjatyckiej. Premier przekonywał, że „stworzenie Unii Euroazjatyckiej – jest sposobem, aby umożliwić jej uczestnikom zająć godne miejsce w skomplikowanym świecie XXI wieku. Tylko razem nasze kraje są w stanie przyłączyć się do liderów globalnego wzrostu i cywilizacyjnego postępu, sukcesu i dobrobytu”⁴⁶.

Media z trzech krajów prezentowały je jako otwarcie nowego rozdziału współpracy, wejście na „wyższy poziom integracji”. Niewątpliwie postęp w odbudowie więzi gospodarczych na terenie byłego ZSRR jest faktem, a procesy integracyjne na przestrzeni byłego Związku Radzieckiego z roku na rok stają się coraz bardziej intensywne. Regulacją jej działalności ma zajmować się Euroazjatycka Komisja Gospodarcza, na której czele stanął rosyjski minister przemysłu Wiktor Christienko. Zadanie polega na tym, że do 2015 roku poziom integracji, koordynacji na tych kierunkach ma osiągnąć taką głębię, że pozwoli w 2015 roku na utworzenie Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej. Integracja zakłada, między innymi, wspólną przestrzeń humanitarną i kulturową⁴⁷.

Oferta integracyjna Rosji jest atrakcyjna tak naprawdę dla tych państw, które nie mają realnych szans na stworzenie strefy wolnego handlu i w przyszłości wejścia do Unii Europejskiej. Jest atrakcyjna, bo znosi bariery celne, ułatwia handel, wzajemne inwestycje. Rosja jest też największym rynkiem zbytu. Unia Celna, która wiąże Kazachstan i Białoruś z Rosją, jest w jakimś stopniu korzystna nawet dla Unii Europejskiej. Chodzi o to, że Kazachstan i Białoruś są mniej zintegrowane ze światem zachodnim niż Rosja, która weszła do WTO. To znaczy, że przez takie projekty te państwa zbliżają się do Zachodu⁴⁸.

Atrakcyjność Unii Celnej dla Białorusi i Kazachstanu wzrasta jednocześnie z pogorszeniem sytuacji finansowej w tych krajach. Białoruś nadal walczy z inflacją, nastąpiło osłabienie rubla wobec obcych walut, rośnie deficyt handlowy, wzrastają ceny, odbywa się gwałtowny wzrost popytu na towary, które ludzie wykupują w obawie przed dalszymi podwyżkami. Po zamrożeniu kontaktów z Unią Europejską oraz odmową Międzynarodowego Funduszu Walutowego na refinansowanie zaciągniętych kredytów (tzn. udzielenia 3,8 miliarda dolarów nowego kredytu na

⁴⁵ Н. Назарбаев, *Евразийский экономический союз: теория или реальность*, „Известия”, <http://www.minplan.kz/pressservice/77/5147/>.

⁴⁶ В. Путин, *Перспективы создания Евразийского союза*, „Известия”, <http://www.bnews.kz/ru/news/post/59757/>.

⁴⁷ W. Christienko, *Komisja Euroazjatycka będzie promować interesy Moskwy, Astany i Mińska*, <http://polish.ruvr.ru/2011/11/19/60687018.html>.

⁴⁸ *Zmiany w Rosji warunkują zmiany na Białorusi*, <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/552805,Zmiany-w-Rosji-warunkuja-zmiany-na-Bialorusi>.

splątę poprzedniego⁴⁹) Białoruś zmuszona szukać pomocy u Rosji, która wydzieliła jej w 2011 roku 3 miliardy dolarów pomocy i 3,5 miliardów kredytu ratunkowego od Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej⁵⁰.

W zamian organizacja, w której decydujący głos należy do Rosji, żąda wyprzedaży najcenniejszych białoruskich aktywów. W ciągu najbliższych trzech lat Białoruś musi przeprowadzić znaczącą prywatyzację majątku na sumę 7,5 mld dolarów, po 2,5 mld dolarów rocznie⁵¹.

Jeśli chodzi o projekty integracyjne Rosji na obszarze poradzieckim, widać wyraźnie, że w sferze gospodarczej Rosja przyjmuje tę samą logikę strefy wpływów. Wobec czego w odpowiedzi na „ekspansję” Unii Europejskiej, proponowanie strefy wolnego handlu, większe związanie gospodarcze z państwami sąsiedztwa, Rosja stara się promować alternatywne projekty – podkreśla analityk Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, Jarosław Ćwiek-Karpowicz⁵².

Stworzenie Euroazjatyckiej Unii może stworzyć nowe ideologiczne kontury integracji w przestrzeni poradzieckiej. Stworzenie geopolitycznej granicy w złożonej sytuacji demograficznej w państwach należących do Unii Celnej przywraca nową przestrzeń w Eurazji. Przywódcy trzech krajów uznają ten projekt integracji za najbardziej udaną inicjatywę. Porozumienie o stworzeniu EaWG daje rosyjskiemu rynku około 30 mln klientów na Białorusi i w Kazachstanie, podczas gdy kraje te zwiększają swój dostęp do bardzo dużego rynku krajowego w Rosji, otrzymując ponad 140 milionów nowych klientów⁵³. I chociaż przywódcy Rosji, Białorusi i Kazachstanu deklarują czysto ekonomiczne powody utworzenia tego projektu, ale nikt nie zaprzecza jego wielkich politycznych konsekwencji dla całej przestrzeni postsowieckiej.

19 grudnia 2012 roku głowy państw Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej Aleksandr Łukaszenka, Nursułtan Nazarbajew i Władimir Putin wzięli udział w posiedzeniu Rady Najwyższej Euroazjatyckiej Rady Gospodarczej. Głównym tematem spotkania był rozwój integracji w celu stworzenia Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej do roku 2015. Prezes Zarządu Euroazjatyckiej Komisji Gospodarczej Wiktor Christienko w swoim raporcie do prezydentów Białorusi, Kazachstanu i Rosji przedstawił wyniki działalności Euroazjatyckiej Komisji Gospodarczej za rok 2012 i perspektywy na rok 2013. W rezultacie

⁴⁹ Międzynarodowy Fundusz Walutowy gotowy dać kredyt Białorusi, ale tylko jeśli rząd zgodzi się na wdrożenie reform, które obejmowałyby politykę fiskalną i monetarną, a także zmiany strukturalne w gospodarce. Alaksandr Łukaszenka powiedział, że proponowane warunki kredytu MFW bardziej korzystne niż te oferowane przez Sberbank Rosji (*Насколько велик госдолг Беларуси?*) <http://smi2.ru/hercy/c1023025/#>.

⁵⁰ *Геополитика*. Выпуск nr 13. тема: *Евразийский союз*, ред. Л. В. Савин, Издательство Pubmix.com, 2012, s. 19; В. Букарский, *Таможенный Союз как шаг к Евразийскому Союзу. Экономическая интеграция приобретет новое геополитическое содержание?* <http://win.ru/ekonomicheskije-interesy/1311616118>.

⁵¹ *Białoruska sieć gazociągów Bieltransgaz przejęta przez Gazprom*, <http://www.uniaeuropa.org/bialoruska-siec-gazociagow-bieltransgaz-przejeta-przez-gazprom>

⁵² *Zmiany w Rosji warunkują zmiany na Białorusi*, <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/552805,Zmiany-w-Rosji-warunkuja-zmiany-na-Bialorusi>.

⁵³ Азиз Бурханаў, *Ці гіпатэтычны Еўразійскі саюз станеца “аблегчанай” версіяй СССР?* http://thepointjournal.com/output/index.php?art_id=131&spr_change=bel.

spotkania Najwyższej Rady Gospodarczej Eurazji podpisano dziewięć dokumentów. W szczególności, została przyjęta decyzja o realizacji głównych kierunkach integracji, budżet Euroazjatyckiej Komisji Gospodarczej na rok 2013 oraz o likwidacji Komisji Unii Celnej⁵⁴.

Rosja realizuje idee wspólnej przestrzeni euroazjatyckiej na uniwersalnych zasadach – powiedział w wywiadzie dla „Głosu Rosji” wicepremier Arkadij Dworkowicz. Zgodnie z jego słowami jest to przestrzeń, gdzie ludzie i kapitał przemieszczają się bez barier, gdzie funkcjonują jednakowe standardy, wymagania techniczne i gdzie, w końcu, istnieje zharmonizowane ustawodawstwo gospodarcze. Dworkowicz podkreślił, że jest to bardziej ambitny projekt, który pozwoli w przypadku zawiązania ciasnych więzi z Unią Europejską stworzyć jedną przestrzeń od Oceanu Atlantyckiego po Ocean Spokojny⁵⁵.

Antykryzysowym środkiem stało utworzenie funduszu, w którym Białoruś może liczyć na 21% całkowitych środków, Rosja – 37%, Kazachstan – 24%. Rozmiar Funduszu Antykryzysowego w roku 2010 wyniósł 8 mld 550 mln dolarów. Fundusz ten powinien gromadzić środki inwestycyjne na modernizację gospodarki poprzez realizację innowacyjnych projektów (w mln USD,% do 2008)⁵⁶.

Mówiąc o perspektywach dotyczących integracji poradzieckiej, należy zauważyć, że podpisanie Euroazjatyckiej Deklaracji o Integracji Gospodarczej i Traktatu o Euroazjatyckiej Komisji Gospodarczej nie rozwiązuje tych problemów, które były wcześniej (jako przykład WNP i Państwo Związkowe Białorusi i Rosji), chociaż proces integracji jest naturalnym rezultatem internacjonalizacji produkcji i kapitału i odzwierciedla rozwój powiązań gospodarczych w gospodarkach narodowych w procesie ruchu do globalnego rynku⁵⁷. Analizując perspektywy Unii Euroazjatyckiej, rosyjscy eksperci uważają, że integracja na terytorium byłego ZSRR jest możliwa tylko przy „wiodącej roli” Rosji. W szczególności, o tym mówił kierownik projektu „Centralna Eurazja” W. Paramonow. Natomiast Dyrektor Instytutu Problemów globalizacja FR M. Delahin zwraca uwagę na ten fakt, że Rosja ze względów czysto ekonomicznych nie może normalnie istnieć i rozwijać się bez Ukrainy, Kazachstanu i Białorusi⁵⁸.

Po pierwsze, Białoruś, Kazachstan i Rosja są nadal państwami autorytarnymi, chociaż Rosja stara się podtrzymywać iluzję państwa demokratycznego. A państwa autorytarne mają to do siebie, że strukturalnie nie mają predyspozycji do pełnej integracji czy zjednoczenia, dotyczącego efektywnego funkcjonowania instytucji ponadnarodowych. Więc technokratyczna (nie polityczna) Euroazjatycka Komisja Gospodarcza z mandatem do podejmowania decyzji bezpośrednich nie jest do

⁵⁴ Президенты Беларуси, Казахстана и России провели заседание Высшего Евразийского экономического совета, <http://tsouz.ru/Pages/Default.aspx>

⁵⁵ Rosja realizuje idee wspólnej przestrzeni euroazjatyckiej, http://polish.ruvr.ru/2012_11_22/Rosja-gospodarka/

⁵⁶ Статистика стран ЕвразЭС, 2010, s. 17.

⁵⁷ Б.М. Смитиенко, Т.А. Кузнецова, Противоречия глобализации мировой экономики. Современный антиглобализм и альтерглобализм, Москва, МГУП, 2005, s. 19.

⁵⁸ США проти Євразійського Союзу, W: „Персонал Плюс”, Всеукраїнський загальнополітичний освітнянський тижневик, 2011, nr 46 (451), 22 листопада.

zaakceptowania dla wszystkich trzech państw⁵⁹. Jest oczywiste, że po dwóch dekadach rządzenia tak Łukaszenka, jak i Nazarbajew raczej nie zechcą oddać Moskwie własnych pełnomocnictw, jeśli to zagrozić miałyby ich stabilności i kontroli nad własnym państwem. Ponadto, jak wynika z niedawnych rosyjsko-białoruskich „mlecznych” i „gazowych” wojen, związki gospodarcze mogą być znacznie bardziej zmienne, niż się wydaje na pierwszy rzut oka. Dlatego właściwe rozmowa o perspektywy tworzenia Unii Euroazjatyckiej jest przedwczesna.

Po drugie, nowa fala integracji jest polityczną, albo geopolityczną decyzją, ale nie ekonomiczną. Jeśliby głównym motywem integracji były względy ekonomiczne (np. stworzenie atrakcyjnej dla wewnętrznego i zagranicznego biznesu korytarza celnego łączącego UE i Chiny), to u Rosjan nie było by powodu nawet wymieniać możliwości stworzenia unii politycznej w przyszłości. Format Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej mógł być wystarczający. Odwołanie do integracji politycznej w przyszłości stwarza tylko dodatkowe problemy dla integracji gospodarczej dziś. Natychmiast „obnażają się” sprzeczne geopolityczne interesy państw. Na Białorusi i w Kazachstanie decydenci są zainteresowani wyciągnąć maksymalną korzyść z różnic pomiędzy Rosją, a innymi głównymi graczami na arenie politycznej (UE, USA, Chiny). A Rosja ma interes maksymalizować korzyść z geopolitycznej kontroli nad Białorusią i Kazachstanem, które z punktu widzenia rosyjskiej elity politycznej mają zasadnicze znaczenie dla bezpieczeństwa państwowego, politycznego, gospodarczego i wojskowego.

Po trzecie, Unia Euroazjatycka nie jest efektywną instytucją gospodarczą, ponieważ wejście do tej struktury nie będzie oznaczać niższych cen gazu, integracja nie przewiduje również regulacji cen. Oprócz tego istnieje nierozwiązany konflikt między krajowymi przedsiębiorstwami (w tym i rządowymi)⁶⁰. Nawet białoruscy urzędnicy przyznają, że do Rosji masowo eksportują się krajowe produkty konsumpcyjne. Niedawno wicepremier rolnictwa Wasilij Pawłowski powiedział, że monitoring ministerstwa wykazał, że 70% z handlu przygranicznego w Rosji przypada na białoruski nabiał i produkty mięsne. A przewodniczący Komitetu kontroli państwowej Alexander Jacobson narzekał, że „nie ma granic i barier celnych do tej działalności, a wraz z produktami eksportuje się budżet, ponieważ produkcja mięsa i mleka w Białorusi otrzymuje dotację z budżetu”⁶¹.

Niektóre sektory białoruskiego i kazachskiego biznesu są zainteresowane w kontrolowanym otwarciu swoich rynków dla rosyjskiego biznesu i do maksymalnego dostępu do rynku w Rosji, a w przypadku Białorusi i do jej zasobów. Rosyjskie interesy gospodarcze są diametralnie przeciwstawne. Szczególne obawy białoruskiego biznesu również związane z przystąpieniem Rosji do WTO i funkcjonowaniem Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej, w której normy i zasady WTO są traktowane priorytetowo w stosunku do zasad podpisanych wcześniej między omawianymi państwami, co w konsekwencji zwiększa konkurencję między nimi.

⁵⁹ Е. Прейгерман, *Значение евразийской интеграции для Беларуси*, <http://liberalclub.biz/?p=10716>

⁶⁰ *Unia Celna Białoruś-Rosja-Kazachstan*, w: *Россия, Twój Rynek*, 2011, nr 10, s. 7.

⁶¹ *Митний союз виснажив Білорусь і Казахстан*, <http://tyzhden.ua/World/31617>

Po czwarte, retoryka integracji (nie wspominając już o rzeczywistych działaniach) ze strony Białorusi odpowiada oczekiwaniom Kremla tylko wtedy, gdy rosyjski budżet ma możliwość zadowolić potrzeby materialne Mińska. Jak tylko zasoby materialne (bezpośrednie lub wyrażone w dotacji i specjalnym systemie dostępu białoruskich produktów na rynek rosyjski) spadną, natychmiast zmieni się retoryka władz białoruskich, a wszystkie procesy będą mieć „poślizg”. Już w grudniu 2012 roku prezydent Białorusi Aleksandr Łukaszenka na spotkaniu Międzypaństwowej Rady EaWG podczas debaty w kwestii reorganizacji struktur EaWG w Moskwie podkreślił, że Białoruś nie zamierza finansować działalności EaWG, ale nie będzie przeszkadzać w jej funkcjonowaniu⁶². W tym przypadku może zmienić się charakter stosunków białorusko-rosyjskich, niezależnie od tego, kto będzie rządzić państwem.

W tym samym czasie zmieniły się i nastawienia Białorusinów do Unii Euroazjatyckiej. W październiku 2012 roku w Białorusi były przeprowadzone socjologiczne badania dotyczące stosunku Białorusinów do integracji z UE. Na pytanie, jak będziecie głosować w referendum: za unią z Rosją czy za przystąpieniem do Unii Europejskiej, 44,1% respondentów stwierdziło, że za UE, a 36,2% – z Rosją. To największa niespodzianka w wynikach badań. Stało się to po roku gwałtownego spadku wzrostu proeuropejskich postaw i zaangażowania w stronę Rosji. Ten trend zaobserwowano od marca 2011 do marca 2012 roku, natomiast w drugim kwartale 2012 roku odbyła się zmiana nastrojów i powrót do Zachodu⁶³.

Po piąte, istnieje bardzo niski poziom egzekwowania ustawowych dokumentów i problemów dotrzymania prawa w przestrzeni postsowieckiej w ogóle i w granicach integracji trzech państw w szczególności. Przykładowo w żadnym z krajów partnerskich nie ma takiego prawa handlowego jak w Rosji, nie ma także unifikacji prawa podatkowego⁶⁴. Pokonanie tych problemów w ciągu najbliższych kilku lat jest praktycznie niewykonalne.

Po szóste, Unię Celną psuje praca służb celnych. Tak, redakcja wydawnictwa RBK Daily i agencja Kelly Services w Moskwie przeprowadzili wspólne badania z udziałem szefów służb i specjalistów pracujących głównie w sferze transportu i logistyki firm rosyjskich. I chociaż ogólna ocena była optymistyczna: 69% respondentów stwierdziło, że powstanie Unii Celnej uprościło im pracę z Białorusią i Kazachstanem, jednakże 56% firm przyznało, że w pracy służb celnych pozostało wiele tzw. „czarnych dziur”, do których zaliczyli:

- zakłócona płynność przejść granicznych (niekończące się kontrole na stanowiskach celnych; wydłużone kolejki, przez co nie są dotrzymywane terminy dostaw; zły system informowania);

⁶² *Білорусь „виросла зі штанців” СврАзЕс*,
<http://ua.korrespondent.net/business/economics/1441407-bilorus-viros-la-zi-shtanciv-evrazes-lukashenko>.

⁶³ *Беларускі інстытут стратэгічных даследаванняў*,
http://www.belinstitute.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=1545%3A2012-11-15-14-12-57&catid=4%3Arussiamain&Itemid=28&lang=be.

⁶⁴ *Unia Celna Białoruś-Rosja-Kazachstan*, w: *Россия, Twój Rynek*, 2011, nr 10, s. 8.

- niezakończona praca nad prawodawstwem podatkowym (problemy z naliczaniem VAT, powodowane różnicami w stawkach podatku i jego zwrotem);
- różne wymogi w urzędach celnych – każde państwo może wprowadzać swoje zasady;
- system prawny złożony z mnóstwa dokumentów regulacyjnych⁶⁵.

Po siódme, w przeciwieństwie do procesu integracji europejskiej, która w ciągu ponad sześćdziesięciu lat rozwijała się na zasadzie ewolucji, w postsowieckiej integracji tradycyjnie działa inna logika. Tutaj początkowo deklaruje się pewny ambitny cel – stworzenie Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej do roku 2015, a dopiero potem na jej podstawie starają się „dopasować” decyzje, porozumienia i instytucje⁶⁶. Ostatecznie cała integracja pozostaje tylko na papierze. A jeżeli te problemy nie będą rozwiązane, przypadnie sam sens integracji, ponieważ państwa są w różnym stopniu przygotowane do wprowadzanych zmian, a obecnie prawo Unii pozostaje nieskodyfikowane: jest kodeks celny i wiele decyzji komisji Unii. Jeszcze bardziej problematycznym wydaje się możliwość wycofania się z takich struktur w przypadku braku alternatywnych rozwiązań, chociaż by ruchu w kierunku instytucji zachodnich. Unia Europejska nie ma propozycji, które by były konkurencyjne w porównaniu do rosyjskich, co mogłoby zainteresować władzę białoruskie. „Partnerstwo Wschodnie” i Europejska Polityka Sąsiedztwa nie daje Białorusi tyle możliwości, co Moskwa.

Władimir Putin, będąc jeszcze premierem Federacji Rosyjskiej, podkreślił ze szczególnym naciskiem, że Euroazjatycka Unia Gospodarcza może stać się jednym z biegunów współczesnego świata i odgrywać przy tym rolę efektywnego łącznika między Europą i dynamicznym regionem Azji i Pacyfiku. Zsumowanie zasobów naturalnych, kapitałów, potencjału ludzkiego pozwoli Unii Euroazjatyckiej na większe możliwości w walce konkurencyjnej w wyścigu przemysłowym i technologicznym. Obok innych graczy o znaczeniu kluczowym oraz struktur regionalnych – takich, jak Unia Europejska, Stany Zjednoczone, Chiny i APEC (Wspólnota Gospodarcza Azji i Pacyfiku) może zapewnić stabilność rozwoju na skalę globalną⁶⁷.

Jako potwierdzenie jego słów eksperci Komitetu Integracyjnego EaWG uważają, że do 2020 roku ilość tranzytu ze Wspólnoty do państw trzecich przez terytorium innych państw członkowskich EaWG oraz z powrotem może osiągnąć 300 milionów ton, co jest w 6 razy więcej niż w roku 2000. Nadrzędnym celem EaWG jako organizacji regionalnej jest pogłębienie Unii Celnej, co wiąże się z redukcją i stopniową eliminacją ceł za przewóz towarów ma terytorium państw Wspólnoty, podczas gdy zewnętrzny ruch tranzytowy może być stabilnym źródłem dochodów dla państw EaWG⁶⁸.

⁶⁵ M. Ociepka, *Niedopracowana Unia*, w: *Россия*, Twój Rynek, 2011, nr 10, s. 11.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ *Unia Euroazjatycka: integracja z wykrzyknikiem*, <http://polish.ruvr.ru/2011/11/18/60651662.html>

⁶⁸ E. Винокуров, М. Джадралиев, Ю. Щербанин, *Международные транспортные коридоры ЕвразЭС: быстрее, дешевле, больше. Отраслевой обзор*, Москва, Евразийский банк развития. 2009, s. 19.

Następnym państwem byłego ZSRR, które złożyło wniosek o przystąpieniu do Unii Celnej jest Kirgistan, gospodarka którego w dużej mierze opiera się na wymianie handlowej z Kazachstanem. Dotychczas największym źródłem dochodu tego państwa była sprzedaż importowanej produkcji chińskiej. Zniesienie dotychczasowego uprzywilejowania Kirgistanu w stosunkach z Unią Celną mogłoby doprowadzić do całkowitego załamania tamtejszej ekonomii, a więc zacieśnienie integracji wydaje się jedynym rozwiązaniem dla władz w Biszkeku⁶⁹.

W przypadku nabycia przez Kirgistan członkostwa w tej organizacji, inne kraje Azji Środkowej⁷⁰ – np. Tadżykistan – też rozpoczną procedurę przystępowania do niej (Duszanbe już złożyło oświadczenie w tej sprawie.) Trzeba podkreślić, że na terytorium Tadżykistanu w 2012 r. znajdowały się trzy rosyjskie bazy wojskowe i około 7 tys. rosyjskich żołnierzy, co komplikuje Duszanbe międzynarodowe manewry. Jednak nawet w tych warunkach rząd Tadżykistanu odmówił dzierżawy Rosji bazy sił powietrznych w Aini i nie dopuścił rosyjskich żołnierzy do wspólnych patroli tadżycko-afgańskiej granicy⁷¹. Natomiast Uzbekistan w lipcu 2012 r. opuścił Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, przy jednoczesnym wzmocnieniu współpracy z Chinami, Koreą Południową oraz USA. Tak, wielkość chińskich inwestycji w Uzbekistanie w roku 2012 przekroczyła 4 miliardy dolarów⁷², natomiast z Koreą Południową w 2012 roku został podpisany pakiet kontraktów na łączną sumę ponad 5 miliardów dolarów, z czego ponad 3 miliardy stanowią bezpośrednie inwestycje koreańskie⁷³.

Takie kaukaskie państwa, jak Gruzja, Armenia i Azerbejdżan mają diametralnie odmienne poglądy na temat perspektyw przystąpienia do Unii Celnej oraz Unii Euroazjatyckiej. Kiedy chodzi o sytuacji geopolityczną na Kaukazie, to właśnie Gruzja określa jego strategiczne istnienie. Ten kraj znajduje się w samym sercu Kaukazu, położony jest na historycznych szlakach handlowych pomiędzy Wschodem a Zachodem i jako jedyny z trzech poradzieckich krajów Kaukazu ma dostęp do Oceanu Światowego przez Morze Czarne, co jest niezbędne do jego stosunków gospodarczych i handlowych z Europą i resztą świata. Dwa wieki Gruzja wchodziła w skład najpierw Rosji carskiej, a potem ZSRR, a teraz Moskwa próbuje przywrócić Gruzję pod swoje wpływy. I chociaż Gruzja nie jest nawet członkiem WNP, ale zmiany polityczne w Gruzji i objęcie władzy przez Bidzinę Iwaniszwilego w październiku 2012 r. drastycznie zmieniają międzynarodowy wektor integracji całego Zakaukazia. Elita rządząca podkreśla, że potrzeba uczestnictwa Gruzji w procesie integracji euroazjatyckiej jest określona przez obiektywne powody: prawdziwy rozwój gospodarczy Gruzji jest możliwy przede

⁶⁹ *Kirgistan przystąpi do Unii Celnej*, <http://geopolityka.org/info-ecag/1941-kirgistan-przystapi-do-unii-celnej>.

⁷⁰ А. Бисенбаев, *Не вместе: Россия и страны Центральной Азии*, Издательский дом «Питер», 2011.

⁷¹ *Интеграция Евразии завершится возрождением СРСР*, <http://geostrategy.ua/node/221>

⁷² *Chińskie inwestycje przekroczyły 4 miliardy dolarów*, <http://www.rynekwschodni.pl/news/Chinskie-inwestycje-przekroczyly-4-miliardy-dolarow,483/>.

⁷³ *Uzbekistan i Korea Południowa podpisały umowy na 5 miliardów dolarów*, <http://www.rynekwschodni.pl/news/Uzbekistan-i-Korea-Poludniowa-podpisaly-umowy-na-5-miliardow-dolarow,564/>.

wszystkim z krajami WNP, z państwami azjatyckimi, ponieważ w Europie na Gruzję nikt nie czeka. Rosja jest dość atrakcyjna ekonomicznie: migracja zarobkowa przyczynia się znacząco do rozwoju stosunków gospodarczych między Rosją a wszystkimi krajami WNP, istnieje również bezpośredni związek Gruzji z rynkiem rosyjskim. Oprócz tego, stworzenie Unii Euroazjatyckiej rozwiąże problemy integralności terytorialnej Gruzji⁷⁴.

Armenia póki co nie złożyła wniosku o przystąpieniu do Unii Celnej, choć i nie wyraża wprost sprzeciwu wobec przystąpienia do tej organizacji, oczekując na dalszy rozwój wydarzeń, chociaż jej liderzy przywiązują wielką wagę do procesu integracji, w szczególności integracji euroazjatyckiej. Podczas otwarcia konferencji „Ekonomiczne aspekty integracji Eurazji i Armenii” minister gospodarki Tigran Davtyan podkreślił: „Zawsze mówiliśmy i wierzyliśmy, że bez integracji Armenii nie może nadążyć za realiami XXI wieku, nie może czuć się państwem integrowanym do gospodarki światowej”⁷⁵.

Azerbejdżan, zważywszy na jego gospodarcze i geopolityczne położenie, jest oczywiście bardziej niezależny i prowadzi swoją politykę w regionie. Kraj ten próbuje stworzyć własną lokalną unię celną z Turcją i Kazachstanem, a jego prezydent Ilham Alijew podkreślił, że integracja z Unią Celną i przyłączenia do Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej nie ma korzyści dla państwa. Z drugiej strony, sytuacja gospodarcza w Azerbejdżanie jest dość stabilna, ponieważ kraj ma wystarczające rezerwy walutowe, odbywa się dywersyfikacja gospodarcza, jest ekonomiczna samowystarczalność, bogate złoża surowców naturalnych⁷⁶, jednak i on nie wyklucza przystąpienia do Unii Euroazjatyckiej.

Analizując geopolityczne perspektywy Kaukazu w rosyjskiej strategii, konieczne jest rozróżnienie dwóch bloków problemowych: zachowanie północnokaukaskich narodów i republik w składzie Rosji oraz politykę dotyczącą zakaukaskich republik, które są połączone i powinny być rozpatrywane w szerszym kontekście regionalnym i międzynarodowym. Ogólne warunki bezpieczeństwa w regionach Kaukazu i Azji Środkowej charakteryzują się obecnością wielu ognisk niestabilności i konfliktów, które mogą znacząco wpłynąć na bezpieczeństwo Rosji i jej stabilność ekonomiczną⁷⁷. Największym zagrożeniem z tej przestrzeni dla Rosji wynika z możliwości „przerzucenia się konfliktu” (*conflict spillover*) na południową część terytorium samej Rosji⁷⁸.

Coraz mocniejsze naciski Kremla powodują, że nie można wykluczyć przystąpienia do Unii Celnej również Ukrainy. Ukraina jest jednym z dużych i

⁷⁴ *Азербайджан и Грузия в Евразийском Союзе*, <http://www.gumilev-center.ru/azerbajdzhan-i-gruziya-v-evrazijskom-soyuzel/>.

⁷⁵ *Армения придаст очень большое значение интеграционным процессам, в частности евразийской интеграции*, <http://www.yerkramas.org/2013/03/16/armeniya-pridaet-bolshoe-znachenie-integracionnym-processam-v-chastnosti-evrazijskoj-integracii-davtyan/>.

⁷⁶ *Азербайджан сказал „ні” Митному союзу*, <http://tsn.ua/groshi/azerbaydzhan-skazav-ni-mitnomu-soyuzu.html>.

⁷⁷ I. Zviagel'skaya, *Russia and Central Asia: Problems of Security / Central Asia at the End of Transition* / ed. by Rumer B.–Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2005, p. 71–72.

⁷⁸ O. Oliker., K. Crane, L.Schwartz, C.Yusupov, *Russian Foreign Policy: Sources and Implications.*–RAND: Santa Monica, 2009, p. 95.

nielicznych krajów na terytorium Eurazji, która jeszcze nie weszła w żadne struktury integracyjne. Dlatego i Rosja i UE próbują ją przekonać o przyłączeniu się do ich struktur. Obecnie UE prowadzi ostrożną politykę wobec integracji europejskiej Ukrainy, chociaż nie chce, żeby przystąpiła do Unii Celnej. Obecnie UE oferuje Ukrainie stowarzyszenie polityczne. Chiny podejmują aktywne działania na Ukrainie zwłaszcza w sferze ekonomicznej. Natomiast ze strony Rosji Ukraina doświadczyła najbardziej uporczywych prób przeciągania jej do struktur integracyjnych – Unii Celnej i Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej (EaWG). Oczywiście, te struktury są najkorzystniejsze dla Rosji. I ta korzyść jest podwójna. Po pierwsze, nie dopuszczając do ściślejszej integracji Ukraina z UE, Rosja ogranicza wzmocnienie konkurenta. Po drugie, wciągając Ukrainę w swoje formy integracyjne, Rosja umacnia swoją pozycję konkurencyjną. Natomiast przystąpienie Ukrainy do Unii Celnej i EaWG może doprowadzić do znacznego zawężenia suwerenności Ukrainy; atrakcyjność Unii Celnej i EaWG dla Ukrainy jest bardzo słaba, baza integracyjna (handel zagraniczny, współpraca przemysłowa, itp.) jest w dużej mierze stracona, a perspektyw jej odzyskania nie ma; przystąpienie Ukrainy do integracji z Rosją jest korzystne najpierw dla samej Rosji, a dla Ukrainy przykrywa perspektywy europejskie.

Przedstawiciel Ukrainy przy Unii Europejskiej, ambasador Konstantin Yelisyeyev zwraca uwagę, że umowa stowarzyszeniowa z UE daje gwarancje prawne politycznej suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej państwa ukraińskiego. Oprócz tego, ustanowienie wolnego handlu z UE zapewni dostęp do większego rynku, przyczyni się do modernizacji kraju. „Dziś przed Ukrainą – podkreślił ambasador – próbują postawić wybór: dokąd iść – do Unii Europejskiej czy Unii Celnej? Ponadto, jak by to nie brzmiało paradoksalnie, najbardziej kategorycznie pytanie stawia Unia Celną ... Wybór pomiędzy UE i UC – to jest wybór między oczywistym i hipotetycznym, weryfikowalnym i ryzykownym. Nam proponują, aby zapomnieć o „wyborze cywilizacyjnym”, o retoryce 20 lat ukraińskiej niepodległości, o wysiłkach skierowanych w kierunku europejskim i wykonać obrót o 180 stopni na rzecz nowego projektu regionalnego, co do którego w ukraińskim społeczeństwie (tak już się stało) istnieje dużo pytań o charakterze politycznym” – napisał Yelisyeyev⁷⁹.

Jednak Rosja zdążyła osiągnąć sukcesy w przyciąganiu Ukrainy do różnych struktur na terenie byłego ZSRR. 18 października 2011 roku w Petersburgu został podpisany Traktat o Strefie Wolnego Handlu WNP. Dokument został podpisany przez szefów rządów Rosji, Ukrainy, Białorusi, Kazachstanu, Armenii, Tadżykistanu, Mołdawii i Kirgistanu. Umowa nie została podpisana przez Azerbejdżan, Turkmenistan i Uzbekistan. I chociaż Ukraina weszła do Strefy Wolnego Handlu w ramach WNP (Traktat ustanawiający Strefy Wolnego Handlu WNP wszedł w życie pod koniec września 2012 po ratyfikacji przez parlamenty

⁷⁹ *Посол при ЕС: вступ до Митного союзу і створення ЗВТ з Євросоюзом не сумісні*, http://www.newsru.ua/ukraine/09jan2013/ts_vs_zst.html

Białorusi, Rosji i Ukrainy)⁸⁰, Unia Celna planuje wprowadzić środki restrykcyjne w handlu z innymi krajami WNP, zmuszając takim sposobem Ukrainę do przyłączenia się do Unii Celnej. Tymczasem Kijów, którego celem w najbliższej przyszłości jest podpisanie umowy stowarzyszeniowej z UE, ogłosił w styczniu 2013 r. adaptację ukraińskiego ustawodawstwa do niektórych przepisów Unii Celnej⁸¹. Niestety, ale Ukraina do końca nie wie, jak postąpić i dlatego jednocześnie chce podpisać umowę o stowarzyszeniu z UE i prowadzi negocjacje o współpracy z Unią Celną.

Natomiast Mołdawia pod rosnącym politycznym wpływem Rumunii coraz bardziej koncentruje się na podpisaniu umowy o stowarzyszeniu z UE, a tym samym oddala się od rosyjskiej dominacji. Jednakże Rosja próbuje zdestabilizować sytuację w Mołdawii, wierząc, że to będzie miało wpływ i na Ukrainę. Wewnętrzny kryzys w marcu 2013 roku dramatycznie pogorszył szanse Mołdawii na podpisanie umowy o stowarzyszeniu z UE⁸².

W swoim przemówieniu na rozszerzonym posiedzeniu Ministerstwa Obrony 27 lutego 2013 r. prezydent Rosji W. Putin powiedział, że jednym z priorytetów polityki zagranicznej i wojskowej w Rosji najważniejszym jest integracja Eurazji, która staje się głównym narzędziem do zwalczania zagrożeń zewnętrznych: „jest to przede wszystkim rozwój integracji w Eurazji, wzmocnienie Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej, przejście do utworzenia Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej. To pogłębienie partnerskich stosunków w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy oraz krajów, które są połączone w systemie o nazwie BRICS”⁸³.

Analizując wystąpienie Putina, A.Podbieriozkin podkreślił, że w tej nowej ideologii politycznej ważna rola należy procesowi integracji Eurazji, który obejmuje dwa główne etapy⁸⁴.

⁸⁰ *Верховна Рада ратифікувала договір про ЗВТ з СНД*, <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/verhovnaya-rada-ratifikirovala-dogovor-o-zst-s-sng-30072012123300>;

На думку експерта, Угода про створення ЗВТ у рамках СНД не закриває Україні дорогу в ЄС, http://www.novostimira.com.ua/novyny_25723.html.

⁸¹ *Янукович хоче в два союзи: й угоду з ЄС підписати, й адаптувати законодавство до МС*, <http://www.newsru.ua/ukraine/04jan2013/converge.html>.

⁸² *Росія намагається дестабілізувати ситуацію у Молдові, вважаючи, що це вплине і на Україну*,

http://gazeta.ua/articles/politics/_rosiya-namagaetsya-destabilizuvati-situaciyu-u-moldovi-vvazhayuchi-scho-ce-vplin/485913; *Уряд Молдови — у відставці*,

<http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-planeti/uryad-moldovi-u-vidstavci>.

⁸³ В.В. Путин, *Выступление на расширенном заседании коллегии Министерства обороны 27.02.2013*, <http://президент.рф/>.

BRICS – jest to grupa pięciu szybko rozwijających się państw: Brazylia, Rosja, Indie, Chiny, Południowo-Afrykańska Republika. Nazwa ta weszła w praktykę międzynarodową w 2011 roku, w następstwie przystąpienia Republiki Południowej Afryki (grudzień 2010) do grupy BRIC. Termin BRIC został użyty w raporcie banku inwestycyjnego „Goldman Sachs” w listopadzie 2001 r. i został poświęcony prognozie gospodarki światowej w połowie XXI wieku. Autorem pojęcia jest amerykański ekonomista Jim O’Neill, którzy używał go do grupy krajów rozwijających się – Brazylia, Rosji, Indie i Chin (В.В.Бухарин, *О БРИКС*, http://www.spa.msu.ru/page_303.html).

⁸⁴ А. И. Подберезкин, *Власть и евразийская идеология*, <http://www.eurasian-defence.ru/content/>

Etap I. Konsolidacja wysiłków państw postsowieckich i transformacji Rosji jako „centrum” przyszłej Unii Euroazjatyckiej. Wymagać to będzie, jako minimum, ideologicznego i politycznego uzasadnienia przywództwa Rosji w Eurazji, odmowa orientacji na państwa zachodnie, jak również sformułowanie celu. A to wymaga działalności tak samo politycznie konkretnej, jak to uczyniły USA i państwa UE, które zadeklarowały swoje główne priorytety w Eurazji – zapobiec integracji Eurazji.

Etap II. Kształtowanie trwałych więzi z Chinami, południowo-wschodnimi krajami z jednej strony, a Unią Europejską z drugiej. Ale przy faktycznym uznaniu przez nie pierwszeństwa Rosji i jej wiodącej roli w integracji Eurazji. To, oczywiście, będzie głównym problemem dla Rosji w stosunkach z USA i UE i to w wielu różnych dziedzinach – od współpracy humanitarnej, do rozmów na temat obrony przeciwrakietowej.

Podsumowując, chcę podkreślić, że w rzeczywistości cała historia świata jest ciągłym procesem integracji społeczeństw. Ponadto, w ostatnim czasie procesy integracyjne w społeczności światowej aktywnie rozwijają się i coraz wyraźniej mają charakter globalny. Należy zauważyć, że rosnąca globalizacja świata odbywa się w bardzo kontrowersyjnych i złożonych politycznych i społeczno-gospodarczych warunkach. Z jednej strony, w społeczności światowej wzrasta zrozumienie istoty globalizacji, jej konieczności i przydatności dla rozwoju społeczeństw. A z drugiej strony, współczesny proces globalizacji niesie poważne skutki ekonomiczne, społeczne i polityczne ze względu na próby, podejmowane przez poszczególne państwa, mające na celu czerpania korzyści dla osiągnięcia swoich wąskich narodowych interesów ponad interesy innych państw.

Rosja, z jednej strony, próbuje odbudować coś podobnego do byłego Związku Radzieckiego, na czele którego ma zamiar odgrywać rolę światowego przywódcy, a z drugiej próbuje odwrócić uwagę Rosjan od problemów wewnętrznych kraju, które prowokują w społeczeństwie rosyjskim niezadowolenie mas. Nie mniej ważne znaczenia mają intencje rosyjskich oligarchów, którzy chcą przejąć kontrolę nad kluczowymi sektorami gospodarki w byłych republikach radzieckich.

Rosjanie planują wdrożyć ideę budowy Euroazjatyckiej Unii w trzech etapach.

Pierwszy etap polega na pogłębieniu procesów integracyjnych w Unii Celnej Rosji, Białorusi i Kazachstanu poprzez stworzenie wspólnej przestrzeni gospodarczej trzech krajów.

Drugi etap polega na przekształceniu wspólnej przestrzeni gospodarczej w Euroazjatycką Unię Gospodarczą (planowane na 2015).

W trzecim etapie (do 2020-2025 r.) na podstawie Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej będzie utworzona Unia Euroazjatycka.

Wszystkie trzy etapy przewidują przyłączenie następnych państw: Kirgistanu, Tadżykistanu, Uzbekistanu, Armenii, Mołdawii i Ukrainy. Jednocześnie, z uwagi na brak w większości krajów byłego ZSRR pragnienia powrotu pod kontrolę Rosji ze względu na możliwość utraty własnych interesów narodowych, kierownictwo Federacji Rosyjskiej realizuje kompleksowy program przymusowego zaangażowania państw WNP do rosyjskich inicjatyw integracyjnych.

W tym programie są następujące główne obszary:

- zachowanie fundamentów jedności gospodarczej państw byłego Związku Radzieckiego na podstawie systemu energetycznego oraz powiązań kooperacyjnych w sferze gospodarczej. W związku z tym Rosja próbuje zapobiec zmniejszeniu uzależnienia Ukrainy, Białorusi i Mołdawii od rosyjskiej ropy i gazu, jak również zachować powiązanie Kazachstanu, Turkmenistanu i Uzbekistanu z rosyjską siecią gazociągów w zakresie dostaw surowców energetycznych na rynki zagraniczne⁸⁵. W tym celu kierownictwo Federacji Rosyjskiej próbuje ingerować w sprawy wewnętrzne Ukrainy i Mołdawii, aby nie uzyskały dostępu do alternatywnych źródeł gazu i dywersyfikacji dostaw ropy i gazu eksportujących krajów Azji Środkowej;
- „przywiązanie” gospodarcze państw byłego Związku Radzieckiego oraz ustanowienie kontroli nad ich przedsiębiorstwami i infrastrukturą (głównie transport i komunikacja), pod względem działalności inwestycyjnej, tworzenie wspólnych przedsiębiorstw itp. Jedną z form działalności Rosji jest tworzenie tzw. regionów euroazjatyckich w państwach WNP przez wzmocnienie ich więzi gospodarczych z Rosją i innymi członkami przyszłej Unii Euroazjatyckiej. Przyznając obywatelstwo rosyjskie obywatelom byłego Związku Radzieckiego, Rosja tworzy „uzasadniony powód” do ingerowania w wewnętrzne sprawy tych krajów w celu ochrony „rosyjskich rodaków” za granicą;
- erozja podstawowych zasad państwowości krajów WNP, a także osłabienie tożsamości narodowej ludności tych państw;
- zwiększenie wpływu politycznego Rosji na terytorium byłego Związku Radzieckiego poprzez tworzenie silnych prorosyjskich partii politycznych w państwach WNP oraz organizacji pozarządowych, propagujących integrację euroazjatycką;
- kształtowanie idei wspólnego zagrożenia bezpieczeństwu dla państw WNP, na podstawie których wnioskuje się o konieczności ich łączenia w struktury wojskowo-polityczne na czele z Rosją, a także dla utrzymania rosyjskiej obecności wojskowej w byłych republikach radzieckich. W szczególności, źródłami takich „wspólnych zagrożeń” są: USA i NATO – dla Białorusi i Rosji; Turcja i początki islamskiego ekstremizmu w regionie Morza Czarnego – na Ukrainie i w Rosji; Chiny i rozprzestrzenianie niestabilności z Afganistanu i Pakistanu – dla krajów Azji Środkowej i Federacji Rosyjskiej; nierozwiązany konflikt wokół Górskiego Karabachu – dla Armenii i rosyjskich interesów na Kaukazie.
- utrudnianie europejskiej i euroatlantyckiej integracji krajów poradzieckich, pogłębienia stosunków z innymi krajami spoza wpływów rosyjskich⁸⁶.

⁸⁵ *Geopolityka rurociągów, Współzależność energetyczna a stosunki międzypaństwowe na obszarze postsowieckim*, pod red. E. Wyciszkiewicza, Warszawa 2008.

⁸⁶ *Євразійська інтеграція як глобальний геополітичний проект Росії*,

<http://bintel.com.ua/uk/analytics/eurasian-integration-as-russias-global-geopolitical-project/>

W rzeczywistości właśnie tak Rosja próbuje zapobiec alternatywnym sposobom rozwoju krajów WNP, jednocześnie popychając je do włączenia się do struktur Unii Euroazjatyckiej. Realizacji powyższych planów Rosji towarzyszy presja na państwa WNP, która ma zarówno bezpośredni, jak i pośredni charakter. Do tych celów zaangażowany jest również Rosyjski Kościół Prawosławny, który stara się utrzymać część państw WNP (najpierw Białoruś i Ukrainę) w orbicie rosyjskiego świata duchowego.

Głównym celem polityki zagranicznej Władimira Putina do 2015 r. jest stworzenie struktury polityczno-ekonomicznej ze stolicą w Moskwie. Można to uznać za tradycyjny rosyjski imperatyw geopolityczny, ponieważ w różnych okresach historycznych był on już wcielany w życie. Miało to miejsce w szczególności w okresie istnienia Imperium Rosyjskiego i ZSRR na obszarze, na którym próbuje się obecnie utworzyć nową strukturę – Unię Euroazjatycką. Do tej struktury Rosja zamierza wciągnąć również Ukrainę, Mołdawię, Armenię, Azerbejdżan, Kirgistan, Uzbekistan i Tadżykistan.

SUMMARY

Integration of Eurasia as a Russia's Global Geopolitical Project

We live in a time of intensive process of creating a new geopolitical space, aimed at the creation of the "great spaces". Russia is trying to prevent alternative ways of development of the countries of the CIS, while pushing them to join the structures of the Eurasian Union. Implementation of the plans of Russia, accompanied by pressure on the CIS countries, has both a direct and indirect nature. The Russian Orthodox Church is trying also to maintain some of the CIS countries (first of all: Belarus and Ukraine) in the orbit of Russian spiritual world. The main objective of the foreign policy of Vladimir Putin is to create a political and economic structure with the capital in Moscow. This can be considered as a traditional Russian geopolitical imperatives, because in different historical periods they have been put into practice, especially in the period of the Russian Empire and the Soviet Union, in the place they are trying to create a new structure – the Eurasian Union, to which they intend to draw the Ukraine, Moldova, Armenia, Azerbaijan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Tajikistan.

Key words: Eurasia, Eurasian integration, Russian geopolitics, eurasianism.